

u socio-kulturnom smislu između sela i grada, koje su postale u vrijeme Osmanlija, a bile su rezultat osmanskog sistema vlasti koji se zadržavao do razine sela, nestaju u vrijeme austrougarske vladavine, s obzirom na činjenicu da, premda je pokrenut proces industrijalizacije, nije izgrađena jaka industrijska civilizacija. No, bez obzira što nedostaje takva analiza, kvantitativni pokazatelji koje Hadžibegović donosi u svojoj knjizi pružaju dovoljno materijala da se ona napravi. U tome se i sastoji vrijednost ove knjige.

Husnija Kamberović

BIOGRAD I NJEGOVA OKOLICA U PROŠLOSTI

Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Biogradu od 11. do 13. studenoga 1988. godine, Biogradski zbornik, sv. 1, Zadar 1990., str. 720.

Znanstveni skup »Biograd i njegova okolica u prošlosti« održan je u Biogradu na moru od 11. do 13. 11. 1988. godine u organizaciji Zavoda za povijesne znanosti Filozofskog fakulteta u Zadru i SIZ-a za kulturu općine Biograd, a pod pokroviteljstvom JAZU u Zagrebu i Skupštine općine Biograd. Učešće znanstvenika iz različitih područja društveno-humanističkih i prirodnih znanosti, nastojala se osvijetliti gospodarska, politička i kulturna povijest biogradskog kraja. U zborniku je objavljeno 35 radova u kojima se obrađuju pojedini aspekti iz razdoblja prapovijesti, antike, srednjeg vijeka, mletačke uprave, turskih provala, austrijskog vladanja, perioda između dva rata i poratno vrijeme. Premda su učestvovali u radu skupa, radove za tisak nisu na vrijeme predala osmorica predavača: Z. Brusić, J. Belošević, V. Cestarić-Jakić, M. Domjan, N. Jakšić, D. Bulić, I. Eškinja i V. Jadrešić, te stoga nisu mogli ući u Zbornik.

U prvom dijelu zbornika nalazi se predgovor Š. Batovića (9—15) i program znanstvenog skupa (17—18), te pozdravni govori Š. Batovića (19—20), B. Finke (20—21) i I. Stopfera (21—22).

Prvi referat »Stanje i razvojni pravci biogradskog kraja« (23—34). I. Stopfera ukazuje na aktualno demografsko i privredno stanje općine Biograd n/m. Navodeći osnovne pokazatelje ekonomskog razvoja autor zaključuje da su velik broj nezaposlenih i nerazvijena privreda osnovni uzroci svrstavanja Biograda u nerazvijene općine Hrvatske. »Stanje i problemi kulture u Biogradskom kraju« tema su rada B. Došena (35—38) u kojima autor ističe, da i pored djelovanja Narodnog Sveučilišta i Zavičajnog muzeja, te izdavanja zbornika o povijesti Vrane i Pašmana, kulturnu aktivnost na ovom području i dalje obilježava nerazvijenost. Z. Magaš u radu »Osnovna geografska obilježja biogradske mikroregije« (39—93) razmatra osnovna prirodno-geografska, demografska i gospodarska obilježja biogradskog područja, ukazujući na njihov utjecaj na optimalan razvoj turizam i poljoprivrede. Rad Š. Batovića »Novija istraživanja prapovijesti u biogradskom kraju« (85—171) daje pregled i sadašnje stanje istraživanja prapovijesti biogradske okolice, ukazujući da se, uz rijetke mjesne osobitosti (Polača, Jagodnja), na ovom prostoru razvijala ista kultura i način življenja kao i u cijeloj sjevernoj Dalmaciji. »Blandona i susjedna središta — prilog antičkoj topografiji biogradskog područja« tema su rada S. Čače (197—212). Autor navodi literarne i arheološke izvore i raspravlja o položaju Blandone i susjednih naselja u kasno-liburnskom i ranom rimskom razdoblju. »Biogradski kraj u rimsko doba« prikazuje B. Nedved (213—246), ukazujući na postojanje 35 gospodarskih imanja, 8 epigrafskih spomenika i niz gradina, čiji se kontinuitet održao do 1. st. n. e. P. Vežić u radu »Klesarska radionica u kasnoantičkom Zadru« (247—262) povezuje tri ulomka pluteja sa nizom ornamenata »(Zavičajni muzej Biograda) sa ulomcima pluteja sv. Tome i sv. Stjepana u Zadru i Supetarskoj Drazi na Rabu. Ukazujući na njihove istovjetne tipološke osobine smatra da pripadaju jedinstvenoj klesarskoj radionici iz Zadra. »Biograd za vrijeme hrvatskih narodnih vladara tema je rada S. Antoljaka (263—277). Na osnovu povelja, izvora i literature o Biogradu autor razmatra vrijeme osnutka biskupije i djelovanje pojedinih biskupa, te gospodarsko stanje i kulturnu ulogu benediktanskog samostana sv. Ivana. R. Jurić u prilogu »Srednjovjekovni spomenici na biogradskom po-

dručju» (279—318) daje sažeti pregled srednjovjekovnih spomenika na širem biogradskom području od 8. do 15. st., ukazujući na nedovoljnost evidentiranja i zaštite spomenika ranohrvatskog i predromantičkog doba. »Teritorij i granice sidraške županije u srednjem vijeku« tema je rada F. Smiljanića (319—333). Na osnovu izvorne građe autor utvrđuje prostor županije u srednjem vijeku, smatrajući da je skradinska biskupija, pod čijom je jurisdikcijom Sidraška županija, jedini kriterij za definiranje područja županije. »Biogradska biskupija« kroz djelovanje njezinih biskupa do razaranja Biograda i premještanja biskupije u Skradin 1125. g. tema je rada E. Peričića (335—350), dok F. Buškarol u prilogu »O katedrali u Biogradu na moru« (351—372) donosi, uz popratni komentar, tekst izvještaja L. Jelića o iskapanju ostataka katedrale na položaju Glavica 1902—1905. g. »Neki elementi društvenog razvoja ranosrednjovjekovne Hrvatske na primjerima iz kartulara sv. Ivana Biogradskog« tema je referata N. Budaka (373—380). Autor smatra da je 11. st. doba pretvaranja slobodnih seljaka u zavisne i stvaranja veleposjeda, te da je novac postao općenito sredstvo plaćanja u primorskim krajevima. U radu »Graditeljska djelatnost rogovskog opata Petra Zadrantina« I. Petricioli (381—396) prikazuje djelovanje opata Petra (1364—1379) na obnovi crkava na posjedima opatije koje su stradale u toku zadarsko-mletačkog sukoba 1345—46. Autor analizira arhitektonske osobine crkve u Čokovcu, Rogovu, Sukošanu i Filipjakovu, smatrajući da pripadaju među kvalitetnija ostvarenja gotičke arhitekture u primorju. U radu »Dva rukopisna izvještaja u mletačkim arhivima iz godina 1125. i 1646. o rušenju Biograda« L. Kos (409—428) analizira sadržaje izvještaja Mlečanina Altuntisa iz 1125. g. i nepoznatog autora iz 1646. g. koji se nalaze u arhivima u Veneciji. Upravnu i vojnu ulogu Vrane u sklopu Kliškog i Krčkog sandžakata u XVI i XVII stoljeću prikazuje F. Spaho u prilogu »Vrana u turskoj vlasti« (431—436). U radu »Pogled na govor Biograda i okolice« B. Finka (437—442) ukazuje na izmještanost prvobitnih čakavskih sa štokavskim osobinama govora, dok na osnovu literature i vlastitih istraživanja N. Grbin u radu »Glagoljica na biogradskom području« (443—463) donosi popis i opis glagoljskih spomenik na prostoru šire biogradske okolice.

Suvremeno razdoblje biogradske povijesti predmet je izlaganja slijedeća četiri rada. S. Obad u referatu »Biograd u prvoj polovici 19. st.« (465—476) ukazuje na agrarni, sitno-trgovački, obrtnički i činovnički karakter Biograda, te upozorava na nedostatak građanstva koje bi aktivno sudjelovalo u preporodnim gibanjima. Poljoprivreda, stočarstvo, ribarstvo, sitna trgovina i obrti, te pomorstvo u Biogradu u 19. st. tema su rada Š. Peričića »Prilog poznavanju gospodarstva biogradske kraja u drugoj polovici XIX st.« (477—488). M. Stagličić u prilogu »Doprinos sakralnoj arhitekturi 19. st. na biogradskom području« (489—505) prikazuje crkve podignute tijekom 19. st. u Polaći, Tinju, Vrani i Pakoštanima. Razvoj školstva na biogradskom području od srednjeg vijeka do danas, napose s obzirom na broj i rad osnovnih škola prikazuje M. Zaninović u referatu »Školstvo u Biogradu i njegovu kraju« (507—538). »Kronika — pregled važnijih vijesti o Biogradu i njegovim naseljima kroz stoljeća« tema je rada L. Kosa (539—558) u kojem autor iznosi važnije datume i događaje u Biogradu i okolici od 950. do 1941. g.

Slijedećih pet referata su doprinosi etnoloških istraživanja biogradske područja. Istraživanje tradicijske kulture na biogradskom području prikazuje G. Oštrić u radu »Ratarsko oruđe i sprave na biogradskom području« (559—574), narodnim graditeljstvom bavi se M. Hlanuda-Vegar u radu »Predajno graditeljstvo biogradske kraja« (575—580), dok je »Narodna nošnja okolice Biograda« tema proučavanja O. Oštrić (581—611). »Švadbeni običaji otoka Pašmana« predstavljeni su radom J. Lulić (613—620).

G. Božulić u radu »Razvoj Zavičajnog muzeja u Biogradu i njegova uloga u zaštiti i očuvanju kulturno-povijesne baštine u razdoblju od g. 1973. do 1988.« (621—633) ukazuje na značaj muzeja u prezentaciji povijesti i kulture biogradske kraja od najranijih razdoblja prošlosti do danas.

Isti autor u prilogu »Razvoj SKOJ-a na području općine Biograd od 1939. do 1942.« (635—648) ukazuje na ulogu SKOJ-a u razvoju radničkog pokreta i dizanju ustanka na biogradskom području, dok je D. Car autor priloga »Jedinstveni Narodnooslobodilački front u okrugu Zadra« (649—657). Nastanak i rad NOO na području Biograda u II svj. ratu prikazuje M. Maroja u radu »O djelovanju

Narodnooslobodilačkih odbora na području Biograda u prošlom ratu« (659—669), smatrajući da su svojim radom predstavljali glavni oslonac antifašističkog pokreta.

Posljednja tri rada odnose se na suvremenu problematiku biogradskog zdravstva i privrede. J. Labar donosi »Osvrt na povijest bolnice u Biogradu na Moru u povodu 55. obljetnice postojanja« (670—676), V. Prtenjača razmatra »Novije rezultate RO 'Vrana« i pravce razvoja poljoprivrede biogradskog područja (677—696), a B. Jurić podnosi referat »Fragmenti za povijest turizma u Biogradu« (697—706).

U posljednjem dijelu zbornika objavljena je »Rasprava o predavanjima na znanstvenom skupu u Biogradu od 11. do 13. studenog 1988.« (707—714), te, u prilogu S. Batovića »Važnija dostignuća znanstvenog skupa održanog u Biogradu od 11. do 13. studenog 1988.« (715—717) i »Neposredni zadaci u razvitku biogradskog kraja« (718—720).

Zaključujući, naposljetku, prikaz objavljenih referata znanstvenog skupa, možemo primjetiti da su u njima na interdisciplinarni i metodološki suvremen način predstavljena brojna pitanja iz prošlosti i sadašnjosti biogradskog područja. Posebno je iscrpno i brojnim radovima predstavljena problematika prethistorije, antičkog, ranosrednjovjekovnog i suvremenog razdoblja povijesti i kulture, dok je, nešto slabije zastupljeno doba mletačkog i turskog vrhovništva nad ovim područjem. U cjelini uzevši, organizacijska koncepcija znanstvenog skupa može poslužiti kao dobar primjer za održavanje sličnih sistematskih i interdisciplinarno zasnovanih istraživanja prošlosti i kulture ostalih mikroregija u Hrvatskoj.

Lovorka Čoralčić

IVAN PEDERIN: MLETAČKA UPRAVA, PRIVREDA I POLITIKA U DALMACIJI (1409—1797)

Dubrovnik 1990, str. 243.

Djelo I. Pederina nastalo je, kako to autor u uvodnom poglavlju ističe (5—6), s ciljem da se napiše povijest mletačke uprave u Dalmaciji s obzirom na djelovanje, strukturu i nadležnost mletačkih organa vlasti u Dalmaciji od 1409—1797. g. Mletačka država prikazana je kao politički i gospodarski čimbenik, te u svom utjecaju na selo, crkvene institucije i privrednu djelatnost u dalmatinskim gradovima i selima. Glavni izvori kojima se autor služio su fond »Ducali i terminazioni« u Historijskom arhivu u Zadru, koji se sastoji od pisama dužda i mletačkog vijeća i magistrata zadarskom knezu, kapetanu i generalnom providuru Dalmacije i Albanije sa sjedištem u Zadru. Pored toga, od neobjavljene arhivske građe autor je koristio knjige generalnih providura (Hazd) splitski »Libro d' oro« (Muzej grada Splita) i izvore u Archivio di stato u Veneciji.

U prvom poglavlju »Mletačka uprava i njezini organi u XV i XVI st.« (7—42) autor ukratko prikazuje društvenu i političku situaciju u Dalmaciji uoči njezinog podvrnuća Veneciji 1409—20. g., ukazujući napose na borbu za utjecaj u komunalnoj upravi između plemstva i pučana, sukobe republikanske i monarhističke stranke u gradovima i pravnu podlogu mletačke vlasti u Dalmaciji. Iscrpno analizira strukturu i karakter rada mletačkih organa vlasti, počevši od kneza i kapetana kao vrhovne izvršne vlasti, preko djelovanja kamerlenga, kancelara, pisara, kaštelana, tumača, glasnika i dr. činovnika, pa sve do službi priora ubožnica i brodogradilišta. Prikazujući odnose između Crkve i države u Dalmaciji s obzirom na ovlasti crkvenih velikodostojnika, samostanskih i crkvenih ustanova, te kontrolu prihoda i rashoda crkvenih dobara i poštivanje njihovih starih povlastica, autor ukazuje da se i pored zaštitničkog odnosa prema crkvi, država nametnula kao njezin »nadzornik u disciplinarnim pitanjima i proširila svoju nadležnost na područje crkvenih dobara« (35), ograničavajući utjecaj crkve prvenstveno na duhovnu djelatnost.

Poseban utjecaj na pravni i gospodarski život Dalmacije vršili su mletačko Veliko vijeće, Vijeće desetorice, te napose Vijeće umoljenih koje je donosilo »naj-

UDK 949.713

ISSN 0351-2142

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 24

ZAGREB

1991.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul.1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859 1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547 2 — 84 — 1984.

R A D O V I 24

Za izdavača
dr. Nikši Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
BUDAK dr. NEVEN, Filozofski fakultet Zagreb
ČORALIĆ LOVORKA, prof. Demonjina 9 Zagreb
GOLDSTEIN dr. IVO, Filozofski fakultet Zagreb
GRGIN BORISLAV, Filozofski fakultet Zagreb
HRABAK dr. BOGUMIL, Filozofski fakultet Novi Sad
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KEMBEROVIĆ HUSNIJA, prof. Sarajevo
KARAMAN dr. IGOR, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KOLAR DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet Zagreb
KOSTELAC ANA, student Filozofski fakultet Zagreb
KRIŽAK TIMUR, student Filozofski fakultet Zagreb
LABAŠ RENATA, student Filozofski fakultet Zagreb
LEČEK SUZANA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
MIROŠEVIĆ dr. FRANKO, Školska knjiga, Zagreb
OČAK dr. IVAN, Kroflinova 38 Zagreb
PAVLICEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
POLIĆ BOBIĆ dr. MIRJANA, Filozofski fakultet Zagreb
PRLENDER mr. IVICA, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr. PETAR, Arhiv JAZU Zagreb